

Eğitimde Yaratıcılık Yöntemleri

Cavit BİNBAŞIOĞLU

Eğitimde gerek eğiticinin tutum ve davranışları, gerekse çevresel diğer etkenlerle oluşan yaratıcılık koşulları sağlandıktan sonra, sıra yaratıcılık yöntemlerine gelir. Kuşkusuz bunlar da öğretim ortamı veya koşullarıyla çok yakından ilgilidir. Bunların da başında öğretim yeri ve araçları gelir. Bunlardan yoksun bir yerde öğretim olmadığı gibi, yaratıcı öğrenme hiç olmaz. Bu nedenle öğretmen, her şeyden önce, sınıfını, atelyesini, laboratuvarını ve diğer eğitim ve öğretim alanlarını gerekli araç ve gereçlerle donatmanın çarelerini aramalıdır. Ders kitabı ve diğer yazılı materyaller de bu öbeğe girer. Bunlar üzerinde başka yazılarımda epey durmuş ve görüşlerimi açıklamıştım. Bu nedenle, burada yalnızca yaratıcılık yöntemleri üzerinde durmak istiyoruz.

Eğitimde yaratıcılık yöntemleri, birkaç öğretim yöntemi ile birlikte bulunur. Buna şöyle de diyebiliriz. Eğitimde yaratıcılık yöntemi diye bir yöntem olamaz. Her yöntem, öğrenciyi yaratıcılığa götürecektir bir biçimde kullanılabilir. Fakat, küme ve bireysel çalışma yöntemleri ve bunların değişik biçimlerde kullanılan teknikleri, öğrencinin yaratıcı güçlerini canlandırır; bunların gelişmesine fırsat verir. Çünkü farklı yöntem ve teknikler, özgür çalışmaların yapılması için gereklidir. Yaratıcılığın gelişmesinde en etkili yöntem de belki budur. Küme çalışmalarında herhangi bir sorun, orada bulunanların ortak düşünceleriyle incelenir ve bir sonuca bağlanır. Bu sırada yapılan eleştirel tartışmalar; sorunun olgunlaşmasını ve çözümünü sağlar. Anımsadığıma göre, bizde küme çalışması yöntemiyle ilgili ilk yayınlar, bundan kırk yıl önce yayımlanmaya başlamış ve bugüne kadar sürmüştür. Bunun verimli bir biçimde kullanıldığını sanmıyorum. Kullanılsaydı, bugün, bu sorundan bu kadar söz etmeye gerek kalmazdı.

Eğitimde yaratıcılık, okulda, ilk kez öğretmen-öğrenci planlamalarının yapılması sırasında görülür. Yani öğrenci, öğretmenin yardımıyla bir şey yarattığının bilincine varmalıdır. Bu sırada öğretmen, konu ile ilgili görüşleri ve çözüm yollarını ararken, gerçekten değer taşıyan görüş sahiplerini takdir eder ve diğerlerini de böyle olmaya teşvik eden bir tutum içine girer. Hiç bir görüşü kaldırıp bir tarafa atmaz; her görüşe saygılı davranır. Her görüşte iyi ve kötü yönler, değerli ve değersiz noktalar bulunabileceğine inanır ve öğrencilerine de fırsat düştükçe açıklar. Bazen, sonucunu görmek bakımından, yanlış olan bir düşünün uygulamasını da yaptırabilir. İşte, eğitimde yaratıcılığın «püf noktası» budur. Bunu bilmeyen, öğrencilerden gelen her görüşü tersleyen bir kimse, öğrenciyi yaratıcılığa götürecektir yerde körletir. Eğitimin kudreti bunu yapmamaktadır. Böyle bir yön-

temde «saçma düşün» diye bir düşün olamaz. Bu konuda sayın Vehbi Belgil bir yazısında (Cumhuriyet, 3/10/1976) kitaplara da geçmiş olduğunu bildirdiği şu örneği veriyor: «Limanda demirlenmiş bir krovazöre büyük bir serseri mayın hızla yaklaşmaktadır. Geminin havaya uçmaması için ne yaparsınız? Çeşitli çözümler öne sürülmüş, fakat hiç birisi doyurucu bulunmamıştır. Bu arada bir öğrenci, gerçekten de gülünecek bir düşün ortaya atmıştır: Geminin bütün mensuplarını güvertede bir araya toplar, hepsini aynı anda mayını üflemesini ve bu yolla gemiden uzaklaştırmasını sağlarım. Fakat bu olmayacak öneri, başka bir öğrenciye, bu konuda geminin yangın hortumlarının kullanılması fikrini vermiştir. Ve gerçekten de böyle bir gemi —hortumlardan sevkedilen şiddetli hava basıncı ile mayının uzaklaştırılması sonucu— kurtarılmıştır.» Bu önemli örnek, küme çalışmalarının neler yapabileceğini, öğrencilerin yaratıcı güçlerini nasıl harekete geçirebileceğini göstermektedir. Bizde büyük gürültüler ve hazırlıklarla ortaya konan 1968 tarihli İlkokul Programının esasta getirmek istediği önemli düşümlerden biri bu idi. Bununla ilgili birçok hükümler programa girdi. Nasıl uygulanıyor? Ne sonuç alınıyor? Bilmiyoruz. Sonra bir ülkenin belli bir derecesindeki öğretim kademesinde (ilköğretimde) bir düşünün tamamiyle uygulanması da yeterli değildir. Bunun ortaöğretim ve oradan da yükseköğretimin bütün türlerine uzanması gerekir. Bugüne kadar bu konuda herhangi bir iş yapıldığına tanık olmuyoruz. Bunun için ilköğretimdeki uygulamaya tam amacına ulaşmış olsa bile gelenekleşmiş öğretimin etkisiyle daha yüksek öğretim basamaklarının bunu bozduğu da söylenebilir. Çok olasıdır ki, ilkokulda herhangi bir konuda, demokratik eğitimin gereği olarak, görüşünü söyleyen bir çocuk, ortaokul ve lisede hatta daha yüksek okulda haddini bilmez bir öğrenci olarak görülebilir. Gerek demokratik eğitimin ve gerekse öğrenciyi yaratıcılığa iteleyeni öğretim yöntemlerinin bir ülkenin bütün okullarında uygulanması için ilgililerin program ve yönetmeliklerde yapacakları çok şey olduğunu sanıyorum.

Yaratıcılığı geliştirmede bireysel çalışma yöntemi de uygulanır. Bu yöntemde kişi, kümece yapılan işlemleri kendisi yapar. Bunda özellikle öğretim yöntemlerinden sorun çözme yöntemini uygular. Bilindiği üzere, bu yöntemde sorun, önce açıkça ortaya konur ve sınırlandırılır, bilgi toplanır, çeşitli çözüm yolları aranır, bunların soruna uygunluğu denetlenir, en uygun çözüm yolu bulunur ve uygulanır. Bu işlerin, özellikle «çeşitli çözüm yolları aranması» evresi önemlidir. Bu evre, kişinin yaratıcı gücünün ortaya konmasına olanak sağlar. Bu evrede kişi, akla gelen her türlü olasılığı düşünür. Bunlardan bazılarını çeşitli zihin yöntemleriyle aklın süzgecinden geçirir, bu sırada bir kısmını —denemeye bile gerek duymadan— atar, bir kısmını da deneyerek sorunun çözümüne ne derece yardım ettiğini araştırır. Bunların içinden en doğru olabilecek olanı saptar ve bir sonuca varır. Sonra da bunu uygular. Uygulama, sorunun çözümünü kolaylaştırmamış

ise, o zaman, başka çözüm yolları aramak üzere işe yeniden başlanır. «Çeşitli çözüm yolları arama» evresinde yapılabilecek pek çok iş vardır. O zaman konuyla ilgili olarak kişinin şu biçimde sorular sorması ve cevap araması gerekir.

1. Sorunun çözümünde mevcut bilgilerden nasıl yararlanabilirim? Bu bilgiler daha önceki öğrenimde kazanılan ilke ve yasalar olabilir.
2. Sorunu, sonuç aynı veya daha iyi olmak koşuluyla başka türlü nasıl çözebilirim?
3. Mevcut durumda gereksiz hareketler var mı? Bunu daha az emek ve enerji ile nasıl yaparım? Bazı hareketleri yapmasam da olur mu? İşlemler bu yolla daha da kısalabilir mi?
4. Bir nesnenin yerine daha başka bir nesne koyabilir miyim?
5. Birkaç nesne ya da durum değiştirilerek yeni bir nesne ya da durum yaratabilir miyim?

Kuşkusuz bu ve benzeri sorular, «sorun» un nedenlerine göre düzenlenir. Bilimin en temelli ilkesinin «nedensellik» (determinizm) olduğunu unutmamak gerekir. Görülüyor ki, daha önce öğrenilen bilgiler, önce sorunun çözümü için yeniden gözden geçiriliyor, sonra da eski bilgiler ile «sorun» niteliğini taşıyan yeni durum arasındaki ilişkiler çeşitli açılardan araştırılıyor, Hatta bu sırada, «Bunun tersini yapsak nasıl olur?» gibi bir soru bile sorulabiliyor. Bu yolla sözü geçen yazıda iğne deliğinin iğnenin dibinden değil de başından açılması, dikiş makinesinin icadını sağladığı belirtilmektedir.

Bu vesile ile eğitim değerini kolay kolay yitirmeyecek olan şu özlü sözleri hatırlayalım : «Eğitim, yaşamın kendisidir, yaşama hazırlık değil... Eğitimin amacı, çocuğa düşünmeyi öğretmektir; ne düşüneceğini değil.» J. Dewey.

«Düşünür, yeniden düşünen ve bugüne kadar düşünülmüş olan şeylerin asla yeterince düşünülmemiş olduğu kanısında bulunan insandır.» Paul Valéry. Genel öğretim kurumlarında kuşkusuz «düşünür» yetiştirmek amaç değil, fakat gözlem, deney yapan; okuyan, bunlar üzerinde düşünen, yaratan adam yetiştirmek amaçtır.

«Yaratıcılık» çok karmaşık bir süreçtir. Onu, kolay kolay elde edemeyiz. Bunun içindir ki, gerçek yaratıcılar çok az çıkıyor. Bunu etkileyen pek çok etken vardır. Biz burada bununla ilgili yöntemlerin pek belirgin olanlarına değindik.

Bunun için, çocuğun imgelem gücünün sağlıklı biçimde gelişmesine önem vermek gerektiğini de söylemeye bilmem gerek var mı? Bu yetenek sayesinde çocuk, yeni ve özgün nesne ve düşünler ortaya koyar. Bu da çocuk eğitime yeterince verilecek önemle sağlanır. Gene de iş, dönüp doluşup eğitime geliyor.